MIHAI VITEAZUL
ÎNTR-O ISTORIE A TRANSILVANIEI DE LA 1638

de Prof. Vasile Duma

În 1638 apărea la Veneția “***Historia della Transilvania”*** scrisă de Giacomo Sarzina (*http://documente.bcucluj.ro/*), o lucrare în care sunt relatate evenimente petrecute înainte şi după anul 1600, printre personajele principale, alături de Sigismund Bathory “*valoroso e felice, sin tanto ch`andó regolandole sue attioni con la prudenza e con la constanza, per discendenza e per vero merito”* (“**valoros şi bun, într-atât încât îşi organiza acțiunile cu prudența şi cu perseverența proprie obârşiei şi adevăratului său merit”**) fiind amintit pe locul al doilea “*Michele Vaivoda della Valachia(…) di valor barbaro, celebre nel simolare e dissimolare; ma d`affumicata ed incerta fede”-pag.8* (“**Mihai voievodul Valahiei… de o valoare barbară, celebru în a simula şi disimula; dar de o credință tenebroasă şi schimbătoare”**). Această percepție negativă este prezentă în toată opera, Mihai fiind văzut fie ca un aventurier dornic de glorie şi înavuțire, fie ca un tiran, care se impune prin forță, stricând vechile rânduieli şi atentând la statutul şi privilegiile nobililor maghiari. Aşa se explică ostilitatea cu care este acceptat, uneltirile făcute cu acordul tacit al împăratului şi, în cele din urmă, complotul şi asasinarea lui.

Numit “*Michele Vaivoda”* sau pur şi simplu *“il Valacco*”, Mihai şochează prin acțiunile sale militare, incursiunea în Transilvania luându-l prin surprindere chiar şi pe generalul Basta:”*Essendo, che l`astuto Valacco, senza haver dato alcuno avviso del tempo al Basta, ch`egli era per moversi con l`Essercito, tacitamente a rapidi passi, a guiso d`inganannevole Volpe, superati gl`alti Gioghi di Valachia, e calatosi nella Transilvania, senza trovare ostacolo alcuno, occupó Fogaras e Corona; Quindi il fiume Aluto passato, attendossi improvisamente presso la Città di Cibinio”-pag.90* (“ **Fiindcă vicleanul Valah, fără a fi dat vreo înştiințare din timp lui Basta că el se puse în mişcare cu armata, în tăcere cu paşi iuți, ca o vulpe şireată, trecu culmile înalte ale Valahiei, şi coborî în Transilvania, fără a întâmpina niciun obstacol, ocupă Făgăraşul şi Braşovul; apoi trecând fluviul Olt se instală pe negândite în apropierea Oraşului Sibiu”**), În încercarea de a reda cât mai fidel evenimentele, autorul relatează desfăşurarea bătăliei de la Şelimbăr, având în vizor mai ales armata transilvană, lăudând eroismul soldaților Cardinalului Andrei Bathory, care, fiind înfrânt, încearcă să scape fugind în Polonia prin Moldova. Întâlnindu-se cu secuii, “*mal`affetti verso di lui, sperando co`l mezzo della sua morte porre in vantaggio i loro interessi”*(**“rău văzut de ei, sperând ca prin moartea lui să-şi apere interesele”),** rămâne fără garda care îl însoțea. Scăpând doar cu doi servitori, Cardinalul se ascunse într-o peşteră (“*Spelunca”)*, dar câțiva soldați “*Arcobuggieri del Valacco”* , pe care unul dintre servitori, care făcea pe santinela îi confundă cu nişte păstori sau țărani din partea locului, descoperă ascunzătoarea şi, intrând înăuntru, îl găsiră pe Cardinal *”e postogli con audace*

ardimento le Sacrileghe mani addosso, a colpi di barbara Scimitara gli troncarono la Sacrata Testa"(" **şi îi puseră cu un curaj nemaipomenit sacrele mâini la spate, cu lovituri barbare de iatagan îi retezară capul sfinţit"**) şi îl duc lui Mihai, care "*fatto ritrovare il Cadavere, gli fè dare honerevole sepoltura, mandandone all` Imperadore l`Effigie"*-pag.92(**"puse să se găsească cadavrul, îl înmormântă cu cinste, trimiţând Împăratului Efigia").**

Mihai câştigă aprecierea împăratului Rudolf:"*…specialmente appó di Rodolfo per cosi celere ispedizione, acquisto di grandissimo credito. Per la qual`cosa l`Imperadore gli mandó riechissimo dono di migliaia molte di toleri, e preziosa Collana d`oro(…)con lettere e patenti che`l dichiaravano e confermavano Governator della Transilvania"*-pag,92 **("…în special pe lângă Rudolf pentru o expediţie atât de rapidă, dobândi foarte mare credit. Pentru care lucru, Împăratul îi trimise dar foarte bogat de mii de taleri şi preţiosul Colan de aur … cu scrisori şi diplome care îl declarau şi îl confirmau Guvernator al Transilvaniei"**), dar cade repede în dizgraţie ("*Ma non molto tempo passó ch`in lui manifesti segni scovrironsi d`avido occupatore Tiranno"*-pag.92 . "**Dar nu trecu multă vreme ca în el să se manifeste semne ascunse de lacom tiran invadator."**), prin măsurile pe care le ia imediat ce intră în Alba Iulia: "*Poi che in Alba Giulia fatti citare li Principali della Provincia a general Dieta, fè giurare fedeltá a se stesso, e dopo lui a Petrasco il Figlio, invece di riceverla a nome dell`Imperadore Rodolfo, di cui eg`era Rapresentante."*-pag.92.("**După toate, în Alba Iulia convocă pe mai-marii provinciei la Dietă generală, îi puse să-i jure credinţă lui însuşi, apoi fiului său Pătraşcu, în loc de a o primi în numele Împăratului Rudolf, al cărui reprezentant era**").

Cu fiecare succes militar al lui Mihai creşte şi aversiunea nobililor maghiari, care îşi văd ameninţate privilegiile prin acţiunile politice ale voievodului valah, tot mai puternic şi mai stăpân pe situaţie. Glasul lor se face auzit prin pana autorului acestei **Istorii**, care notează următoarele după cucerirea Moldovei de către Mihai:*"Il Vaivoda Michele piú che mai divenne arrogante, e gonfio per tanti prosperosi successi, e per questa nuova vittoria havuta; e dimenticatosi dell`ultimamente fatte promeste al Dottor Pezen, incominció a far nuove leggi, e nuovi Statuti in Transilvania, agravar quei Popoli di tributo, e tiranneggiarli, per ogni picciola colpa confiscare i loro beni, privarli delle piú care cose c`havessero, con l`immoderata sua cupidigia, e disordinati appetiti, trascorrendo tant`oltre che si facea lecito da Mariti le proprie Mogli"*-pag.98.(**" Voievodul Mihai, mai mult ca oricând devine arogant şi încrezut după atâtea sucese răsunătoare şi după această nouă victorie dobândită; şi uitându-şi ultimele lucruri promise Doctorului Pezen, începu să dea noi legi şi statute noi în Transilvania, împovărând acei oameni cu tribute şi îi tiraniza pentru vina cea mai mică, confiscându-le bunurile, privându-i de lucrurile cele mai scumpe ce le aveau, cu lăcomia sa fără măsură şi poftele necontrolate, trecând peste ceea ce era îngăduit soţilor cu propriile neveste.").**

Autorul nu pierde nicio ocazie pentru a pune într-o lumină proastă personalitatea voievodului valah, cum este cazul întâmplării povestite la o întrunire la Turda a baronilor şi cavalerilor transilvani, care, în aşteptarea voievodului, încep să-şi destăinuie necazurile pricinuite *"da quest`huomo inhumano"*, despre un prânz la care câțiva au fost invitați:"*Ch`essendo stati una mattina invitati molti de`Principali con seco a pranso, l`uno non sapendo dell`altro, fece, che diversi di loro, qual`egli odiava, e molto temeva si trattenessero in una Stanza; e egli postosi in tanto a tavola insieme con gl`altri, fece verso il fin del convito portar fuori le Teste gocciolanti di sangue, di quegl`altri infelici in mano de`Cingari, che di suo ordine l`haveano poco anzi decapitate; e dopó si fiero spettacolo, a convitati dando comiato, fè loro essordi di far altretanto alle loro persone, se non gli fossero stati per avvenire obedienti e fedeli"*-pag.101-102 (**" Fiind invitați într-o dimineață mulți dintre Principali la un prânz cu el, unul neştiind de altul, face ca unii dintre ei, pe care el îi ura şi de care se temea, să se întrețină într-o cameră; şi el punându-se la masă împreună cu ceilalți, puse să se aducă spre sfârşitul banchetului capetele stropite de sânge ale celorlalți nefericiți în mâinile țiganilor, care din ordinul său fuseră decapitate puțin mai devreme; şi, după acest spectacol atât de înfricoşător, dând drumul invitaților le spuse că le va face la fel, dacă nu vor fi supuşi şi credincioşi în viitor").**

În schimb, despre Basta are numai cuvinte de laudă, începând de la prezentarea acestuia la începutul lucrării(*"Italian Cavaliere, nato peró da Padre nobile, e Gentilhuomo, e feudatario Albanese, fedele, invitto, pieno di Gloria"*-pag.8/"**Cavaler Italian, născut însă din tată nobil, gentilom şi feudal albanez, credincios, neînvins, plin de glorie**") şi terminînd cu aprecierile acestuia despre Mihai:"*All`incontro il Basta a molti segni chiaro comprese che l`aviditá del Valacco non era cosi regolata che si dovesse fermare nello Stato presente, e ch`egli non era huomo di qualitadi, c`honorevole lo rendessero/…/. Onde frá questi due Personaggi nacque possente antipathia di contrario genio, nata non solo dal differente temperamento, ma da fini ancora dissomiglianti, per gli quali ciascheduno di essi giá procurava il gradito acquisto d`una vera militari Gloria. Ond`il Basta soleva dire[tal hora del Valacco parlando] che spesse siata Natura, Fortuna e Pazzia insieme soglion dare ambition da Prencipe ad un picciolo e debil cuor di Valetto e che l`ascesa alla gran prosperitá di Michele era di vetro, la Cima un terramoto, la discesa un precipitio"*-pag.93/ " **La întâlnire, Basta are multe semne clar înțelese că lăcomia Valahului nu era atât de cumpătată încât ar trebui să se oprească la starea actuală, şi că el nu era om de calitate care să-l facă om de onoare/…/ De unde, între aceste două personaje se născu antipatia puternică a geniului advers, născută nu numai din temperamentul diferit, ci şi din scopurile deosebite, pentru care fiecare din ei îşi procura deja achiziționarea râvnită a unei adevărate glorii militare. Despre care Basta obişnuia a zice [vorbind uneori despre Valah] că deseori Natura, Norocul şi Nebunia laolaltă se îngrijesc să dea ambiție de Principe unui suflet mic şi debil, şi că ascensiunea către o mare prosperitate a lui Mihai era de sticlă, vârful un cutremur, coborârea o prăbuşire".**

Altfel era văzut Mihai de către cei apropiați, chiar şi în momente de grea cumpănă. După înfrângerea de la Miraslău, Mihai se adăposteşte în cetatea Făgăraşului (*“Giunto Michele tutto stanco e pieno d`affanno con qualli pochi, che con esso seco fuggiano in Fogaras…”*-pag.122/ “**Ajuns Mihai vlăguit complet şi copleşit de mâhnire cu câțiva care au fugit cu el în Făgăraş…**”), fiind sfătuit de Baba Novac să treacă munții în Valahia, dat fiind că se apropia Basta cu armata imperială. Intervenția credinciosului Baba Novac este redată în cuvinte emoționante:”*…comparse Baba Novac/…/ uno de` suoi Capi di Guerra, ferito, abbruciato la barba e i Cappelli, havendo fatto nel dí dell conflitto il debito suo con haver essercitato in un tempo istesso l`ufficio di pravido Capitano e di valoroso Soldato; paratosi questi alla presenza del suo Signore disse sospiroso e dolente:”-Siam vinti, abbatuti, Michele, piú dalla nostra adversa Fortuna, che dall`Armi dell`Inimico, accio ch`egli non resti affato consolato con la tua morte; monta à Cavallo e Salvorendeti in Valachia; Non essendo questa tanto sicura stanza che non possa esser presa dal Vittorioso Basta, il quale pur tuttavia va perseguitando del nostro misero Esercito le disperse reliquie; E credemi certo, ch`io haverei piú tosto voluto rimanere morto frà tanti bravi Soldati, uccisi nella Giornata, che fuggendo soptavivere a tanta perdita sí lacrimevole e miserabile, se non fosse stato il desto d`haver nova gradita di tua salute con prontezza di servirti sin all`ultimo spirito. Fuggi dunque con le tue piú pregiate cose, perche gl`Imperiali frà poco quí arrivando, assedieranno questa Fortezza, e sarati all`hora fuggir volendo divietata poi la partenza; ch`io quí in tanto rimaneró, accogliendo i miseri già disperse, e resistendo in sino alla morte contro a i Nemici.”*-pag. 122-123 **(“…se arătă Baba Novac/…/ unul dintre comandanții săi, rănit, cu barba şi părul arse, făcându-şi în ziua conflictului datoria, exercitând în acelaşi timp sarcina de brav căpitan şi valoros soldat; prezentându-se în fața domnului său, zise suspinând şi îndurerat: “- Am fost învinşi, masacrați, Mihai, mai mult de Soarta care ne-a fost împotrivă decât de armele duşmanului; deoarece el nu rămâne cu totul împăcat decât cu moartea ta, urcă pe cal şi salvează-te în Valahia, nefiind această cameră atât de sigură ca să nu poată fi luată de victoriosul Basta, care tot mai urmăreşte rămăşițele împrăştiate ale nenorocitei noastre armate; şi, crede-mă, că aş fi vrut mai curând să rămân mort printre atâția bravi soldați ucişi în bătălie, decât să fug pentru a supraviețui pierderii atât de dureroase şi vrednice de milă, de n-ar fi fost provocarea de a avea noua mulțumire sufletească de a te salva, gata în orice moment să te slujesc până la ultima suflare. Fugi deci cu lucrurile tale cele mai de preț, căci Imperialii sosind peste puțin aici vor asedia această cetate şi atunci voind să fugi îți va fi oprită plecarea; că eu voi mai rămâne aici, primindu-i pe nenorociții deja împrăştiați, şi rezistând până la moarte împotriva duşmanilor.”) .** Mihai pleacă, dar numai împreună cu Baba Novac:”*Ma esso Michele non volle partirsi senza di lui”*-pag.123.(**“Dar Mihai nu a vrut să plece fără el.”**).

Cu foarte multe amănunte relatează autorul peripețiile lui Mihai, începând cu îngroparea multor lucruri scumpe ce le avea strânse în Făgăraş(“*Nè sapendo in qual modo salvare tante spoglie d`infinito valore, ch`ei con molt`Oro, Gioie ed*

Argenti adunate havea/…/ alla fine fatto carricar questo sí gran Tesoro sopra Cavalli e Carri confusamente da Schiavi, lo fè condurre in omdrosissimo e folto Bosco non molto quindi lontano, nominato del Drago; e quivi da medesimi Schiavi fatte cavare di Notte tempo profonde fosse, tacito in quelle lo sotterró"-pag.123-" **Neştiind cum să salveze atâta pradă de infinită valoare, pe care cu mult aur, bijuterii şi argint o avea strânsă /…/, în cele din urmă a pus să încarce acest tezaur atât de mare pe cai şi căruțe, în dezordine, de către robi, îl duse în pădurea întunecoasă şi stufoasă nu foarte departe de acolo, numită a Dracului; şi în acel loc, aceiaşi robi au fost puşi să sape pe timp de noapte foarte târzie, în linişte, şi îl îngropară"**), continuând cu eforturile de a face pace cu Basta("*…spedigli Quattro Ambasciatori de`suoi Principali, per trattar con seco di pace, offerendogli in sicurezza di quella la propria Madre, la Moglie istessa e suo Figliuolo Petrasco per Ostaggi"*-pag.123/***"… trimițându-i patru ambasadori dintre cei mai de seamă pentru a trata cu el pacea, oferindu-i drept garanție propria mamă, însăşi soția şi pe fiul său Pătraşcu zălog."),*** şi condițiile puse de acesta(" *Che per l`avvenire Michele s`intitolasse Vaivoda di Valachia solamente, rimanendo fedel Vassallo all`Imperadore; Governando quella Provincia a suo Nome con obligo di quell Tributo, che ragionevole fosse parso a Sua Maestà, e d`impiegare ogni sua forza contra qual si voglia Nemico del Sacro Romano Imperio…"*-pag.125/ **" Ca pe viitor Mihai să se intituleze numai Voievod al Valahiei, rămânând vasal credincios Împăratului, guvernând acea provincie în numele său, cu obligația tributului care pe drept i se cuvine Maestății Sale şi de a folosi toate forțele sale împotriva oricărui duşman al Sfântului Imperiu Roman"**). Nu ştim în ce măsură cele relatate despre presupusa comoară îngropată de Mihai corespunde adevărului, dar talentul cronicarului de a reda întâmplări, întâlniri şi conversații la care nu a fost martor depăşeşte limitele istoriei, apropiindu-se de literatură. Elocventă în acest sens este redarea discursului rostit de solii trimişi de Mihai la Basta pentru a conveni asupra unui armistițiu, care să faciliteze împăcarea dintre cei doi. Discursul, de o eleganță diplomatică desăvârşită, arată disponibilitatea lui Mihai de a face orice compromis numai pentru a nu-şi abandona visul său de a vedea toate cele trei provincii româneşti sub o singură coroană, fie şi cea a imperialilor:"*… e noi all`incontro non chiedem`altro che la Grazia di Cesare ed un poco di munitione di Guerra, per resistere e combatere contro li vostri e nostri Nemici, che di là da`Monti accampati con Oste numerosa ci attendono. Servirà Michele, serviremo ancora noi tutti per l`avvenire con irreprensibile fedeltà la Maestà dell`Imperadore"*- pag. 124.(**"…şi noi dimpotrivă nu cerem altceva decât Grația Cezarului şi puțină muniție de război, pentru a rezista şi a lupta împotriva duşmanilor voştri şi ai noştri, care cantonați dincolo de munți cu oaste numeroasă ne aşteaptă. Va servi Mihai, vom servi încă şi noi toți în viitor cu credință ireproşabilă pe Maestatea sa Imperială"**).

Deoarece Sigismund aştepta dincolo de munți, în Moldova, împreună cu o numeroasă armată poloneză să intre în Transilvania şi neştiind ce au rezolvat trimişii săi la Basta, pentru a nu fi prins între doi duşmani, Mihai începe să îşi refacă oastea:"*…e raccolte da ogni parte con maggior quiete le reliquie del rotto*

Essercito; E molto piú rincorata da Quattro mila forti Valacchi, ch`opportunamente maturo tempo, superati asprissimi passi, in suo soccorso erano giunti/…/. La onde fatte scender le genti in una Valle vicina, di quelle fece rasegna, riordinando erisarcendo le Compagnie, alle quail assegnando i suoi Capitani ed alle Trupp e Squadri i suoi Capi; ritrovassi havere con quella gente, che in socorso gl`era venuta, poco meno di combattenti quindici mila."-pag.126. (**" şi adună din toate părțile în mare linişte rămăşițele armatei distruse; Şi foarte mult încurajat de patru mii de valahi voinici, care, trecând prin trecătorile anevoioase, sosiseră tocmai la timp în ajutorul lui. /…/ De unde coborî oamenii într-o vale apropiată, îi trecu în revistă, îi reorganiză refăcând companiile, la care desemnâ căpitanii săi, şi trupelor şi escadroanelor comandanții săi, se întâlni cu acea mulțime, care venise în ajutorul său, aproape cincisprezece mii de luptători"**). Împărțindu-şi armata în două, Mihai îl însărcină pe Baba Novac la conducerea avangardei, acesta bucurându-se de o reală apreciere("*…oltre l`essere valoroso Soldato, riguardevole per virtú militare ed anco bene disciplinato nell`Arti belliche…"*-pag.126. [**"…dincolo de a fi un soldat valoros, apreciat pentru calitățile militare şi încă foarte disciplinat în arta războiului"]**) nu numai din partea voievodului, dar şi a soldaților, pe care îi încurajează înaintea bătăliei:" *…Questo è quell giorno dico, nel quale si potra fare, non solo chiaro, e vero giudicio del Valore di ciascheduno; ma s`hà da contendere, e della vita, e dell`honore, e della Patria dove siamo nati, delle Case, nelle quail siamo stati nutriti, delle Mogli, e Figliuoli nostri, e di tutte le nostre Sostanze/…/ Il morire è cosa commune a tutti, ma il morir gloriosamente non è concesso se non a pochi ed a Valorosi./…/ Ricordovi finalmente la riputazione, la vita e lo Stato insieme di Michele amorevolissimo Signor vostro, il quale, come che dalla fede vostra dipende e dal vostro generoso valore…"*-pag.127.(**"…Aceasta, zic, e acea zi, în care se va putea face, nu numai judecata clară şi adevărată a valorii fiecăruia , dar e în joc viața, onoarea, şi Patria unde ne-am născut, casele în care am fost crescuți, soțiile şi fiii noştri, şi toate bunurile noastre./…/ A muri este ceva comun tuturor, dar a muri glorios nu este îngăduit decât celor puțini şi valoroşi./…/ Vă reamintesc, în încheiere, cinstea, viața şi faptul de a sta împreună cu Mihai, Domnul vostru preaiubit, care de-acum depinde de fidelitatea şi vitejia voastră …."**).

Fiind nevoit să se retragă după confruntarea cu polonezii în munți ("…*Pareva malsicura e troppo ardua Stanza al Valacco la Montagna ed il Bosco"- pag.130* **["Părea nesigur şi prea anevoios loc Valahului muntele şi pădurea"]**), Mihai trimite mesageri la Basta pentru a cere protecție pentru el şi Baba Novac, el *"…per poter andar à piè di Sua Maestà, e de`suoi misfatti chieder perdono ed al Noacco di venire a servirlo nell`Essercito con qualche carica di Cavaleria"*-pag.130.(**"…pentru a putea merge la picioarele Maestății Sale şi a cere iertare pentru faptele rele şi lui Novac de a veni să-l slujească în armată cu câteva corpuri de cavalerie"**). Basta acceptă una dintre solicitări privindu-l pe Mihai ("*Una delle quali per all`hora ne fú risolta, che fú di concedere a Michele il salvo condotto, qual havuto miselo tostamente in effetto, ponendosi in camino ver la Corte Cesarea con pochi ed incognito*

caminando"-pag. 130 (**Dintre care una a fost soluționată pe loc, de a acorda lui Mihai protecție , pe care o puse repede în execuție, pornind la drum către curtea crăiască cu puțini oameni şi mergând incognito"**), dar nu ia nicio decizie în privința lui Baba Novac:*" Il licentiare i Messaggieri senza risolution del Noacco, fú un singular tratto della prudenza del Generale, il qual conosceva gl`animi avvelenati di quei consiglieri contro quell Personaggio…"*-pag.130("**A da drumul mesagerilor fără niciun rezultat cu privire la Novac a fost un gest singular al Generalului, care cunoştea inimile înveninate ale acelor consilieri împotriva acestui personaj"**).

În timp ce Mihai bate la porțile Europei căutând sprijin militar, Basta este implicat în tratative cu transilvanii lui Sigismund ("*…invece d`unirmi con il Valacco, rivoltai l`arme a vostre preghiere contro di lui, e vincendolo, come voi ben sapete, vi riposi con mio sommo contento nelle primiera libertà vostra, liberandovi dal tristissimo giogo della sua perversa Tirannide/…/ Se voi volete a vostro modo de`miei sudori guiderdonarmi, mandate a pormi a i piedi quei ferri, che spesse volte hó fatti portar nella mia Carozza, per incatenar i vostri Nemici, fate quelle funi portare, ch`alle braccia dell`Essercito di Michele erano destinate, e con quelle legatemi d`ogni intorno."*-pag.142-143 [**"În loc de a mă uni cu Valahul, am întors armele la rugămintele voastre împotriva lui şi învingându-l, cum bine ştiți, v-am repus cu mulțumirea mea cea mai mare în libertatea voastră anterioară, eliberându-vă din foarte tristul jug al tiraniei sale perverse. /…/ Dacă voi doriți în felul vostru să-mi răsplătiți sudoarea, trimiteți să-mi pună la picioare fiarele, pe care de multe ori le-am purtat cu mine în căruță, pentru a încătuşa duşmanii voştri, aduceți acele funii, care erau destinate brațelor armatei lui Mihai, şi cu ele legați-mă de jur împrejur"]**) şi reținut la Cluj ("*Il Basta trattenuto da Transilvani"*) şi împreună cu el şi Baba Novac:" *Essenso nel medesimo tempo stato trattenuto Babba Noacco Capitano del Vaivoda Michele con un Prete insieme di Legge Greca suo Cappellano, ch`a caso in quelle turbulenze e tumulti con speranza d`essere accettato alli stipendi di Cesare si ritrovó, per esser stato accusato, che per sua colpa fossero molti incendii seguiti nel tempo che soggiogli il Valacco."*-pag. 143. .[**"Fiind reținut în acelaşi timp Baba Novac, căpitan al Voievodului Mihai, cu un popă de lege greacă, duhovnicul său, care din întâmplare, în acele turbulențe şi agitații, se găsea acolo sperând să fie acceptat în serviciul Împăratului, pentru a fi fost acuzat că din vina sa multe incendii s-au produs în timp ce îl slujea pe Valah"]**). Încercările lui Basta de a-l elibera sunt fără rezultat:"*Il Basta posevi ogni suo sforzo per sottrarlo fuor delle Carceri, mosso dala stima e`l concetto c`havea del provido Capitano; ma cosa nessuna non potè fare."*pag. 143.[**"Basta puse toate eforturile pentru a-l scoate din închisoare, înduioşat de stima şi părerea ce o avea despre chibzuitul Căpitan, dar nu a putut face nimic."].**

Baba Novac şi preotul său sunt condamnați la moarte prin ardere de vii, supliciu care aminteşte de Gheorghe Doja şi prevesteşte pe cel al lui Horea şi Cloşca. Cronicarul descrie cu amănunte scena execuției, exprimându-şi compasiunea şi condamnând acest act "*veramente barbaro ed inhumano"*(**" cu**

adevărat barbar şi inuman”).Iată întreaga scenă :”*Et a punto mentre il Palazzo era dale Militie guardato, fú condotto ignudo Babba Noacco con il suo Prete in publica vista, per esser dati à questo genere di tormento qui già deferitto. Comparevero i Cingari (servando in quella Provinci per essecutori Ministri della Giustizia) ed afferando per traverso il corpo di quei meschini, li circondarono di Catene, e`l collo intorno di grosso ferro. Indi ciascuno fatto distendere sopra lunga trave gli legarono tutti i membri sú queli, con le catene medisime. Quivi trà i dui Schidoni era accesso fuoco grandissimo cocente di vivaci carboni ed legne d`ambii cui lati, sopra due forti e salde forcine, à guisa di ben lunga Schidone, furono traposte le travi sostenenti i miseri corpi, l`uno da capo, e l`altro da piedi; nell` estremità delle quali erano due rote di legno, che con mani, e piedi da Cingari mosse in giro, quelli lentamente facevano dall`ardore percotere; Tormento veramente barbaro ed inhumano”*-pag.144.(**“Şi, la momentul stabilit, în timp ce palatul era păzit de miliții, fu adus gol Baba Novac cu preotul său in văzul tuturor, pentru a fi dați acestui gen de tortură la care au fost deja deferiți. Apărură țiganii(servind în acea provincie drept executori ai ministerului de justiție) şi, înşfăcând trupurile acelor nefericiți, le înfăşurară cu lanțuri şi gâtul cu fier gros. Apoi îi culcară pe fiecare pe grinzi lungi, le legară membrele pe ele tot cu lanțuri. Acolo, între două frigări, era aprins un foc foarte mare de cărbuni şi lemne pe ale cărui laturi, pe două furci mari şi rezistente, asemenea unor frigări lungi, fură puse grinzile cu nefericitele corpuri, unul la cap, altul la picioare, la capetele cărora erau două roți de lemn, pe care, cu mâinile şi cu picioarele le învârtiră țiganii, făcând astfel ca văpaia să-i omoare încet. Tortură cu adevărat barbară şi inumană ”**).

Între timp, Basta este eliberat (“ *Per la qual cosa il Senato conosciuto qual fosse la sua costanza, per non darli occasione di maggior sdegno, si risolsero concederli libertà…”*-pag.145./**”Din care cauză Senatul, cunoscută fiind perseverența sa, pentru a nu-i da ocazia unei supărări mai mari, hotărî să-i acorde libertatea.”**), dar nu are voie să părăsească provincia, iar Sigismund arestează pe mama, pe soția şi pe fiul lui Mihai, ținuți deja ostatici in cetatea Făgăraş:”*Haveva in tanto il Battori (entrato già nella Transilvania)fatto carcerare la Madre, la Moglie e`l Figlio di Michele Vaivoda, che come Ostaggi d`ordine del Basta si trattevano in Fogaras”*-pag.149/ **“Între timp, Battory (intrat deja în Transilvania) arestă pe mama, pe soția şi pe fiul Voievodului Mihai, care erau reținuți ca ostatici din ordinul lui Basta în Făgăraş.”**), întristându-l pe voievod, care, aflat la curtea împărătească , încearcă eliberarea lor, fiind primit, în sfârşit de către Rudolf. Mihai se plânge împăratului că Basta i-a neglijat familia, permițând lui Sigismund să fie arestați. Întrucât împăratul “*non haveva altri Ministri per conquistare la Transilvania”*, Mihai îi promite că o va recupera în cel mai scurt timp, reuşind să-l convingă şi să obțină de la acesta ajutorul necesar pentru strângerea unei armate:*”Lo rimandó, con fargli esborsare Toleri cento mila; acció a suo nome assoldasse genti per entrar nella Transilvania, sotto i comandi peró del Basta.”*-pag.150.(“**Îl trimise să i se plătească o sută de mii de taleri, ca să înroleze oameni pentru a intra în Transilvania, sub comanda totuşi a lui Basta”.**).

Mihai se împacă cu Basta, iar cele două armate imperiale reunite îl înfrâng pe Sigismund:"*E fú gran Ventura che si salvasse, senza lasciare la vita trà`l furore dell`armi e frà i cadaveri del suo Essercito, de quali restarono sú la Piazza piú di dodeci mila; ó che non restasse prigione."* –pag.150(**"Şi a avut mare noroc de a se salva fără să-şi piardă viața în mijlocul armelor dezlănțuite şi printre cadavrele armatei sale, din care rămaseră pe câmp mai bine de douăsprezece mii, sau că nu a fost luat prizonier."**). Victorios, Mihai este privit cu suspiciune de aliații săi, care îl bănuiesc de planuri ascunse şi nu văd cu ochi buni simpatia de care se bucură în rândul soldaților:*"… poco contento dello stato in che ritrovassi, andava ordendo secretamente altri trattati, e con molti maneggi, che in piè teneva, aspirando passare ad alti disegni, havea sempre l`animo a cose nuove, le quali con ogni agevolezza havria potuto esseguire, sí per la vicinità della Valachia, ond`egli sempre giovevoli aiuti poteva havere, e nuove forze spesso cavarne; com`anco per o gran numero d`Ungheri, ch`appo di se riteneva;/…/ e Siculi, che in buon numero all`hora si ritrovavono nell`Essercito, l`animo de`quali con diverse maniere havevasi guadegnato, e de quali per lo molte valore potevasi dubitare."*-pag.161 (**" … puțin mulțumit de starea în care se găsea, plănuia pe ascuns alte tratate şi, cu multe uneltiri pe care le avea gata, năzuind să treacă la alte intenții, avea mereu în suflet lucruri noi, pe care cu uşurință le-ar fi putut îndeplini, atât prin vecinătatea Valahiei, de unde el putea avea mereu ajutor la nevoie şi a obține noi forțe, cât şi prin numărul mare de unguri, pe care-i ținea pe lângă sine;/…/ şi secuii, care se găseau pe moment în număr mare în armată, al căror suflet prin diverse mijloace îl câştigase şi de a căror valoare nu se putea îndoi.").**

Îngrijorați că Mihai ar putea pune stăpânire pe întreaga provincie, adversarii săi încearcă prin toate mijloacele să-l îndepărteze, oprindu-se în cele din urmă la două posibilități: prima, susținută mai ales de Basta, era să-l facă prizonier şi să-l trimită la curtea imperială, a doua, susținută de dr.Pezen, era asasinarea lui. Motivul invocat era că Mihai ar duce tratative secrete cu turcii pentru a ocupa provincia. Punerea în aplicare a planului trebuia să fie înainte de plecarea lui Mihai din Turda spre Făgăraş, în timpul unui consiliu în cortul lui Basta la care acesta este invitat. Mihai însă nu merge la consiliu şi, cum putea pleca în orice moment, Basta decide să-şi pună în aplicare planul chiar în cortul voievodului:"*La mattina seguente a bonissima hora venne il Secretario d`esso Valacco, per passar forse iscusa co`l Basta, se`l suo Signore non era andato a Condiglio la sera avanti. Ma egli il fè trattener con ragionamenti nella Sala de Padiglione, mentre dall`ultimo Camerino fè chiamar a se Beorieú, Mortegna ed altri Capitani della Fanteria Vallona, de quali sapea poter si fidare, ed ordinó che con duecento de`suoi Moschettieri ed alcuni altri con Alabarde andassero al Padiglio di Michele e`l conducessero a se prigione; e in caso che all`Arresto non volesse obedire ó resistenza a facesse, che l`ammazzasero."*-pag.169.(**"Dimineața următoare, la prima oră, vine Secretarul Valahului pentru a prezenta scuze lui Basta pentru că Domnul său nu a mers la Consiliu cu o seară înainte. Dar el a fost reținut intenționat în sala cortului, în timp ce în ultima cămăruță i-a chemat la el pe Beorieú, Mortegna şi alți căpitani ai Infanteriei Valone, despre care ştia că poate avea încredere, şi**

ordonă ca două sute de muşchetari şi alții cu halebarde să meargă la cortul lui Mihai şi să -l aducă la el prizonier; şi, în cazul că nu vrea să se supună arestului sau opune rezistență , să -l omoare.”).

În timp ce Mihai se găsea în cortul său discutând cu unul dintre comandanți, complotiştii năpădesc asupra lui din toate părțile, tăind pânza cu cuțitele:”*Esseguirono prontamente i Capitani l`ordine dato dal Generale e piú coverti che mai poterono e senza strepito al suo Padiglione pervennero, ch`era a dirittura a quello de l Basta un tiro d`arco lontano; e fatte alle tele alcune aperture co i loro coltelli, furtivamante v`entrarono da diverse parti e discoprirono che`l Valacco ragionava con grand ardor co`l Ragozzi, il quale (,,,) lo persuadeva che si partisse con esso lui il seguente giorno; ma quegli stavasi renitente, scusandosi che senza tor congedo dal Basta non l`harebbe mai fatto.Il primo ch`avicinossi alla sua Persona fú un Luogotenente che con lo Scheltr in mano gli proferí che si constituisse prigion di Cesare. Et egli tosto dato di mano alla Scimitarra gridando fervido, Io prigione, tiró con furia contro di quello smisurato e rapido colpo, che spezzogli l`hasta della sua Arma; e nell`alzare di nuovo il braccio, uno de`Muschettieri afferratagli la Sabla per l`elza s`affaticó co`denti a distrargliela furor di mano; e con essa in un subito il decolló.”-pag.169-170.(***“**Căpitanii executară imediat ordinul dat de general şi acoperiți cât putură şi fără zgomot ajung la cortul său, care era departe de cel al lui Basta la o aruncătură de arc, şi făcând câteva tăieturi în pânză cu cuțitele, intrară pe furiş din mai multe părți şi descoperiră că Valahul discuta cu înflăcărare cu Rakoczy, pe care voia să -l convingă să plece cu el în ziua următoare, dar acesta se arăta reținut, scuzându-se că fără permisiunea lui Basta nu ar fi făcut-o niciodată . Primul care s-a apropiat de persoana sa a fost un locotenent, care cu scheletul (**de la cort) **în mână îi spune să se considere prizonier al împăratului. Şi, fiindcă (**Mihai) **apucă repede iataganul strigând înfierbântat:”-Eu, prizonier!?”, trase cu furie către acela o lovitură puternică şi iute care î-a făcut bucăți mânerul armei; şi, ridicând din nou brațul, unul dintre muşchetari, înşfăcându-i sabia de la gardă , se chinui să i-o smulgă din mână cu dinții şi cu ea într-o clipă îi tăie capul…”**).

Atunci a fost arestat banul Mihalcea, considerat a fi cel care l-a sfătuit pe Mihai să nu cedeze Transilvania imperialilor şi să o țină pentru sine (”*…lo persuasse a non cedere la Provincia, ma per se stesso la ritenesse.”*-pag.171).(“**…îl convinsese să nu cedeze provincia, ci să o țină pentru sine.”**).Acuzat că l-ar fi sfătuit pe Mihai să încheie tratate cu turcii şi cu alte “*Nationi Barbare”*, Mihalcea sfârşeşte prin a fi ştrangulat:”*Le quali cose essendo state giustificate; per ch`egli havesse il premio decente delle sue opera, miseramente fú strangulato.”*-pag.171.(**“Aceste lucruri fiind dovedite, pentru ca să aibă răsplata cuvenită pentru faptele sale, a fost ştrangulat fără milă .”**

Văzându-l pe Mihai mort, soldații încep să jefuiască cortul, contrar ordinelor date de Basta, care voia să pună mâna pe scrisorile voievodului,

sperând că va găsi în ele dovezi care să justifice asasinatul:"*…per lo desiderio, c`haveva di levar le scritture, con le quali pensando giustificare quest`ottima sua deliberazione, mandó suvito, acció non fossero saccheggiate."*-pag.170.(**"…din dorința ce o avea de a ridica scrisorile, cu care gândind că-şi va justifica această hotărâre deosebită, trimise îndată ca să nu fie luate.").** În schimb, oamenii lui Mihai se agită, Basta fiind nevoit să intervină pentru a-i linişti:"*Tolto già di vita Michele, frà le sue Militie grandissimo bisbiglio levossi; Ma`l Basta subito v`accorse a Cavallo e con la sua presenza e destrezza il tutto acqietó;"* -pag.171.("**Luată viața lui Mihai, printre milițiile sale se iscă foarte mare nemulțumire, dar Basta alergă imediat acolo călare şi cu prezența şi iscusința sa linişti totul…"**), promițându-le că fiecare va fi plătit pentru serviciul prestat. După aceea a ținut Consiliu, la care toți comandanții ambelor armate au hotărât să se supună Generalului ("*… e fú stabilita frà loro obedienza fermissima per ogni buon fine al general Basta."*-pag.171.(**"…şi au stabilit între ei să se supună ferm pentru orice scop Generalului Basta."**). Tot atunci au hotărât să trimită capul lui Mihai în Valahia, altfel soldații săi nu ar fi crezut că este mort:"*…fú anco risolto mandar la Testa d`esso Michele nella Valachia, stimandossi che se non si fosse mandata, l`Essercito suo, ch`lui teneva non harebbe creduto ch`egli fosse morto."*-pag. 171.(**"…a fost încă hotârât să se trimită capul lui Mihai în Valahia, socotind că, dacă nu ar fi trimis, armata sa, care ținea la el, nu ar fi crezut că este mort.".** Capul îmbălsămat al lui Mihai a fost încredințat unui "*Cavallerizzo d`esso Michele"* şi dus în țară, împreună cu scrisorile lui Basta către "*Principali Baroni e Cavalieri Valachi"*, în care le zicea că nu trebuie să fie amărâți pentru moartea acestuia, căci prin felul său de a se purta a dat la toată lumea motive să aibă acest sfârşit. Le aminteşre că trebuie să aleagă alt domn, care să fie credincios Sacrului Imperiu Roman, recomandându-l pe Marcu, fiul lui Petru Cercel, pe care Mihai l-a ținut în ultima vreme mereu alături de el, acum fiind prizonier în Transilvania. Răspunsul boierilor valahi a fost că ei au deja un Principe, soldat încercat, din stirpe nobilă de voievozi, în persoana lui Radu (E vorba de Radu Şerban, ale cărui fapte de arme alături de Basta sunt pe larg relatate în operă).

Însemnările despre Mihai Voievodul Valahiei se opresc aici, lucrarea fiind, se pare, consacrată generalului Giorgio Basta, cu a cărui moarte în anul 1607 se încheie şi opera. Cu toate acestea, timp de aproape doi ani, Mihai a fost în miezul evenimentelor petrecute în Transilvania, care, prin amploarea şi însemnătatea lor, au marcat destinul său şi al neamului. Cei care i-au fost alături, dar şi adversarii săi, i-au recunoscut geniul militar, forța şi amploarea viziunii sale strategice, care i-a înspăimântat pe cei care aveau deja puterea şi se temeau să nu o piardă, şi i-a încurajat pe cei care vedeau în el Steaua lor, popoarele din Balcani:*"Teneva Michele quelle genti colà unite per dissension di quella Provincia sotto pretesto ch`essi servissero contra l`invasione de Tartari e de Moldavi; fú poi ritrovato in effeto, ch`ei voleva con l`aiuto di essi impadronirsi di Transilvania; con l`appoggio del Turco;ed assicurato suo Figliuolo Petrasco in essa mancar di fede ad esso Ottomano, con passar (tanto si presumeva) all`acquisto della Maudonia, della Servia, della Bossina, dell`Albania, e d`altri Paesi Greci, dove haveva grandissimi intelligenze, chiamandolo tutti i suoi*

Partiali (cosí instabili come poveri di consiglio) l`Orientale lor Stella, fregiato con questo titolo nelle lettere, che gli furon trovate sott`il guanciale ou`egli dormiva." – pag.171.(**"Ținea Mihai pe acei oameni uniți prin discordia din acea provincie, sub pretextul că vor servi împotriva invaziei tătarilor şi a moldovenilor; a fost apoi descoperit într-adevăr că voia cu ajutorul lor să ajungă stă pân în Transilvania, cu sprijinul Turcului şi, asigurat acolo fiul său Pătraşcu, să nu-şi țină cuvântul față de Otoman, cu trecerea (aşa se presupune) la cucerirea Macedoniei, a Serbiei, a Bosniei, a Albaniei şi a altor țări greceşti, în care avea foarte mari înțelegeri secrete, numindu-l toți aliații săi (atât de nestatornici, cât şi de neajutorați ca sfătuitori) Steaua lor Orientală , fiind împopoțonat cu acest titlu în scrisorile care au fost găsite sub perna pe care dormea."**).